

РЕЦЕНЗІЇ

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ – ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ІСТОРІЯ...

Наша фортеця: Науково-художнє видання. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – 349 с.

Нещодавно побачила світ книга «Наша фортеця», до якої ввійшла повість відомого українського письменника, нашого земляка Леоніда Бразова «Фортеця», присвячена обороні Полтави від шведської навали, яка передувала Полтавській битві 1709 року, а також матеріали та спогади про письменника, розвідки літературознавців, мовознавців, істориків-краєзнавців про повість, методичні матеріали щодо вивчення твору в школі на уроках літературного краєзнавства. Це вже третя подібна книга. Прикметно, що всі три книги виходять до дня народження Леоніда Бразова – 9 листопада. Це день, коли віносять кращих письменників Полтави та області, вручаючи премію імені письменника за здобутки на теренах літератури.

Велику справу робить донька письменника кандидат філологічних наук Лариса Леонідівна Безобразова. Саме їй належить ідея подібних видань. Велика сподвижниця популяризації творчості талановитого письменника серед дітей та молоді, вона сприяє поширенню книги в бібліотеки та школи Полтавської області. Так, цього року в школи м. Полтави безкоштовно передано 40 примірників книги «Наша фортеця», 20 – до міської централізованої бібліотеки, 5 примірників – до обласної бібліотеки імені І.П. Котляревського, 5 – до бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка тощо. Через Полтавський обласний інститут післядипломної підготовки вчителів книга розповсюджена у сільські школи.

Кожна з трьох уже виданих книг добре структурована. У них уміщені не лише твори Леоніда Бразова, а й методичний матеріал, який допоможе вчителю на уроках літератури відібрати найоптимальніші шляхи організації роботи над творами письменника. До написання методичних матеріалів залучаються кращі досвідчені вчителі-літератори, методисти. До перших двох книг розробки уроків представила учитель вищої категорії школи № 14 м. Полтави Раїса Назаренко, у третій книзі вміщений інтегративний урок «Україна в подіях північної війни» кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, лауреата премії імені Панаса Мирного Тетяни Демиденко.

Книга «Наша фортеця», видана 2009 року, містить повість «Фортеця», яка витримала наклад понад 200 000 примірників, але продовжує дивувати читача своїм незвичайним колоритом тих далеких героїчних часів. Допитливий читач віднайде для себе багато цікавого в цій книзі. Наприклад, відомо, що Леонід Бразов починав як драматург, але про те, що у його творчому доробку є п'єса «Фортеця», фрагменти якої були показані полтавському глядачеві у дні святкування трьохсотліття Полтавської битви у вигляді захисту однієї з фортечних веж, мало кому відомо. Про ці та інші цікаві факти повідомляє Лариса Безобразова у передмові до книги «Полтавська історія... Полтавський письменник...».

Не можна залишитися байдужим, читаючи сам текст повісті. Так просто, доступно, душевно розповісти про далекі вже події вдається не всім письменникам. Адже чим віддаленіші в часі події, тим поверховіше сприймає їх молодь. Тим більше сьогодні, коли спостерігаються намагання політиків переписати історію. Проте реалістичний, об'єктивний бразовський погляд і оцінки дають можливість сучасному читачеві неу-

переджено зрозуміти значення Полтавської битви і всього, що відбувалося в Полтаві напередодні баталії. Фортеця стає своєрідним символом духовного єднання для боротьби з ворогом-загарбником, символом національної гідності. Ненав'язливість авторських оцінок, відкритість фіналу повісті змушує читача не тільки досягнути минулі події, але й задуматися над своєю майбутньою історією, над своєю подальшою долею.

Крім повісті «Фортеця», до книги ввійшли коментарі відомих дослідників літератури, мовознавців, істориків, краєзнавців, які допоможуть неупередженому читачеві глибше зрозуміти описане у творі, а також проникнути в таїни творчої майстерності Леоніда Бразова. У статті доктора філологічних наук, професора Ольги Ніколенко «Жива історія» вдало введено повість «Фортеця» у контекст світової історичної прози, відзначено не лише точки дотику твору з шедеврами світової історичної літератури, але й самобутність і своєрідність розкриття подій Північної війни у творі нашого земляка. Дослідження доктора філологічних наук, професора Валентини Мацапури «Повість Леоніда Бразова «Фортеця»: історичне та ймовірне» підкреслюється, що повість є справжнім зразком історичної прози в українській літературі, яка відтінила неабияку ерудицію майстра, його знання конкретних фактів, уміння втілити події минувшини в майстерні форми ненав'язливої дидактики.

Три коментарі до повісті присвячені системі персонажів твору. Це статті кандидата філологічних наук, доцента Віти Сарапин «Захисники фортеці. Образи-персонажі повісті Леоніда Бразова», кандидата філологічних наук, асистента Анастасії Чеботарьової «Українка на полтавських вежах» та кандидата філологічних наук, доцента Людмили Корневої «Особливості портретних характеристик героїв повісті «Фортеця» Леоніда Бразова». Увага дослідниць зосереджена на способах творення характерів у повісті, підкреслюється думка про те, що Леонід Бразов як письменник-реаліст представив своїх персонажів живими особистостями, глибокими, різносторонніми і, в той же час, досить самобутніми і неповторними. Використані автором зображально-виражальні засоби дозволяють читачеві уявити повнокровні характери, зі своїм неповторним світом, найтоншими порухами душі.

Ряд коментарів дозволяє полинати в Полтаву початку XVIII століття, уявити життєвий уклад полтавців того часу. Це статті кандидата філологічних наук, доцента Валентини Снігуренко та кандидата історичних наук, доцента Олександра Єрмака «Письменник і Полтава», кандидата історичних наук, доцента Тетяни Демиденко «Історико-краєзнавчий аспект повісті Леоніда Бразова «Фортеця», старшого викладача Оксани Коваленко «Історична подорож у Полтаву XVIII століття». Такі коментарі дозволяють зіставити реальне життя зі змальованим у повісті, зримо уявити соціально-побутову атмосферу, у якій розгорталися зображені події. Цікавою видається і стаття Лариси Волик, кандидата педагогічних наук, доцента (Харків), «Пам'ять родоводу», у якій наголошується на тому, що кожне слово повісті сповнюється нашою шаною, пам'яттю і гордістю, оскільки стосується кожного полтавця, його далекої і сучасної історії, без якої не може бути справжнього патріота своєї Вітчизни. Про те, як склалися взаємовідносини українського народу зі шведським, розповідають коментарі викладача Полтавської державної аграрної академії, підполковника запасу Олега Безверхнього «Ми і шведи».

Майстерність будь-якого письменника виявляється перш за все у формі художнього твору, визначальним для якої є мовлення художнього твору. Тому низка коментарів присвячена цій проблемі. Це статті кандидата філологічних наук, доцента Олександра Тупиці «Етномовна картина світу повісті Леоніда Бразова «Фортеця», кандидата філологічних наук, доцента Юлії Браїлко «Семантико-стилістичний потенціал власних назв у повісті Леоніда Бразова «Фортеця», асистента Оксани Мокляк «Народ скаже – як зав'яже». Автори підкреслюють лексичне і стилістичне багатство мовлення

письменника, що дає змогу в цілому вважати повість «Фортеця» прекрасним зразком української національної мови.

Останній розділ рецензованого видання – це спогади про письменника. Багато сторінок життя письменника уже відомі широкому загалу завдяки опублікованим працям його доньки Лариси Безобразової. Проте представлений у цій книзі матеріал ніби заново дозволяє поглянути на постать Леоніда Бразова. Цьому сприяють автобіографічні матеріали сестри письменника Лариси Бархат (Безобразової) (Казань) «Воспоминания для себя». Цей невеличкий фрагмент дозволяє зрозуміти витoki характеру письменника, його незвичайного трудолюбства і наполегливості, любові до людей. Про своє знайомство і зустрічі з Леонідом Бразовим розповідає Олександр Єрмак, для якого яскравим епізодом стало читання й обговорення повісті «Фортеця» у Полтавському педагогічному інституті. Зворушує по-справжньому високохудожній твір – спогади кандидата філологічних наук, доцента, члена Спілки письменників України, нині, на жаль, уже покійного Анатолія Дяченка «Аромат чорної смородини», де йдеться про воєнну сторінку життя Леоніда Бразова, про один бій з фашистами, у якому він брав участь і разом з декількома рядовими зміг підбити чотири німецьких танки. За це їх було представлено до медалі «За отвагу». Але поки представлення дійшло до штабу, уся батарея загинула. Як не вмовляли побратими Леоніда Бразова написати рапорт до штабу, він на це не погодився, мотивуючи тим, що за кожний бій не нагороджують. Про цю неймовірну скромність і людяність письменника згадують усі, хто хоча б раз зустрічався з письменником. Про високе благородство душі, мудрість, увагу до тих, хто траплявся на життєвому шляху Леоніда Бразова, згадує кандидат історичних наук, доцент Іван Гальчук (Київ) у статті «Цілюще джерело українського слова». Свої зустрічі з письменником у статті «Уроки добра і справедливості» описує Любов Амбросімова, літературний редактор, відповідальний секретар газети «Зоря Полтавщини» (1953-1980 рр.), відзначаючи високу порядність письменника у стосунках з людьми, уміння налагодити роботу в колективі, дипломатичність у поєднанні з умінням говорити правду у вічі.

Звичайно, не можна уявити постать Леоніда Бразова без театру. Про цей аспект життя письменника згадує народна артистка України, актриса Полтавського обласного музично-драматичного театру імені М.В. Гоголя Тамара Кислякова. Її спогади сповнені глибокого болю втрати, якої зазнала театральна спільнота зі смертю письменника, і неймовірної гордості з того, що доля подарувала їй та її колегам радість спілкування з неперевершеним майстром українського слова, великим шанувальником театру і вимогливим театральним критиком.

Було б несправедливим, якби, рецензуючи видання, яке щойно побачило світ, ми не відзначили прекрасну роботу художника-оформлювача книги, відомої полтавської художниці, члена Спілки художників України Алли Тимошенко. Кожна з трьох книг, над якою працювала Алла Тимошенко, вирізняється своєю неповторністю. І, разом з тим, не можна не помітити єдності серії, у якій відчувається і відлуння книг, як вони видавалися за життя письменника.

Сподіваємося й віримо, що книга «Фортеця» стане у нагоді не лише фахівцям, а й тим, хто по-справжньому цікавиться історією та вболіває за долю рідного краю, кому не байдуже українське слово.

ЛЮДМИЛА ДЕРЕЗА,
доктор філологічних наук,
професор

Одержано 23.10.2009 р., рекомендовано до друку 15.12.2009 р.